

REGINA PAZDUR

„Ja w wielokulturowym świecie”. Scenariusze zajęć pozalekcyjnych z zakresu edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej

Streszczenie: Autorka prezentuje w artykule trzy scenariusze własnego pomysłu z zakresu edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej. Proponowane scenariusze przeznaczone są do realizacji na zajęciach pozalekcyjnych adresowanych do młodzieży z terenu gminy Andrychów (w powiecie wadowickim w województwie małopolskim). W 2012 roku rozpoczęła ona badania dotyczące zajęć pozalekcyjnych dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi odbywających się na terenie gminy Andrychów w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Wstępne wyniki badań wskazują, że w niektórych szkołach na zajęciach pozalekcyjnych „Zajęcia historyczne”, „Kółko Historyczne” są realizowane elementy edukacji regionalnej, a zajęcia pozalekcyjne z zakresu edukacji wielo- i międzykulturowej nie są prowadzone. Wydaje się uzasadnionym stworzenie cyklu scenariuszy z zakresu edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej, przeznaczonych nie tylko do realizacji na wspomnianych zajęciach pozalekcyjnych – których głównym tematem jest historia – ale również na zajęcia i koła zainteresowań umożliwiające nabycie wiedzy, postaw i umiejętności wynikających z realizacji celów edukacji wielo- i międzykulturowej. Zajęcia takie powinny powstać w najbliższym czasie, a autorka żywi nadzieję, iż opracowane przez nią scenariusze staną się inspiracją do ich tworzenia przez samych nauczycieli, uczniów bądź rodziców (opiekunów).

Słowa kluczowe: program autorski „Ja w wielokulturowym świecie”, zajęcia pozalekcyjne, edukacja regionalna, edukacja wielo- i międzykulturowa

Scenariusze zajęć zawarte w niniejszym opracowaniu zostały przygotowane z myślą o młodzieży z terenu gminy Andrychów (w powiecie wadowickim w województwie małopolskim) uczęszczających na zajęcia pozalekcyjne pt. „Ja w wielokulturowym świecie”. Pomysł na zajęcia pozalekcyjne jest propozycją autorską, która nie została zweryfikowana w praktyce. Inspiracją stały się zajęcia na studiach pierwszego stopnia, na kierunku pedagogika, specjal-

ność zintegrowana edukacja wczesnoszkolna¹ oraz wyniki badań zajęć pozalekcyjnych dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczęszczającymi do szkół podstawowych na terenie gminy Andrychów². Zgromadzone dane pozwoliły na stworzenie m.in. listy wszystkich zajęć pozalekcyjnych odbywających się w szkołach podstawowych z terenu gminy Andrychów. Na podstawie zgromadzonych wyników można stwierdzić, iż dla uczniów z klas 1–6 nie są prowadzone w tych placówkach zajęcia pozalekcyjne z zakresu edukacji regionalnej, wielo- czy międzykulturowej. W tym samym roku autorka rozpoczęła badania dotyczące zajęć pozalekcyjnych dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, odbywających się na terenie gminy Andrychów w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. W niektórych szkołach na zajęciach pozalekcyjnych są realizowane elementy edukacji regionalnej np. „Zajęcia historyczne”, „Kółko Historyczne”. Nie prowadzi się natomiast zajęć z zakresu edukacji wielo- i międzykulturowej. Na tej podstawie uzasadnionym stało się opracowanie cyklu scenariuszy zajęć z zakresu edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej, przeznaczonych nie tylko do realizacji na wspomnianych zajęciach pozalekcyjnych, ale także zajęciach szkolnych. Zajęcia takie powinny być realizowane, a autorka żywi nadzieję, iż opracowane scenariusze staną się inspiracją do podjęcia przez nauczycieli, uczniów bądź rodziców (opiekunów) takiej inicjatywy.

Zajęcia pozalekcyjne „Ja w wielokulturowym świecie” pomyślane są jako cykl cotygodniowych spotkań odbywających się w ciągu całego roku szkolnego. Rozpoczynają się serią zajęć z zakresu edukacji regionalnej, na których uczniowie utrwalają wiedzę z tego zakresu, zdobytą na poprzednim etapie edukacji (szkoła podstawowa) oraz nabywają nową wiedzę, postawy i umiejętności. Zaprezentowany poniżej scenariusz 1 z zakresu edukacji regionalnej *Jestem stąd* przeznaczony jest do realizacji po wcześniejszych zajęciach służących przypomnieniu podstawowych terminów z zakresu edukacji regionalnej, takich jak: region, „mała ojczyzna” itp. Po serii zajęć z zakresu edukacji

¹ W roku akademickim 2012–2013 w semestrze zimowym realizowałam zajęcia z przedmiotu *Podstawy edukacji wielo- i międzykulturowej*, prowadzone przez prof. UŚ dr hab. Alinę Szczurek-Borutę (wykłady) i mgr Katarzynę Jas (ćwiczenia).

² Badania niepublikowane – przeprowadzone w ramach działań w Studenckim Kole Naukowym Zintegrowanej Edukacji Wczesnoszkolnej w Uniwersytecie Śląskim, na Wydziale Etnologii Nauk o Edukacji w Cieszynie. Opiekunem koła jest dr Beata Oelszlaeger-Kosturek. Autorka przesłała wyniki badań do Gminnego Zarządu Oświaty w Andrychowie dnia 20.10.2012.

regionalnej zaleca się przeprowadzenie wstępnych zajęć z zakresu edukacji wielokulturowej i międzykulturowej. Na tych zajęciach uczniowie poznają podstawowe pojęcia oraz m.in. wszystkie mniejszości narodowe i mniejszości etniczne Polski (dwa zajęcia z cyklu powinny być przeznaczone jedynie jednej z dziewięciu mniejszości narodowych lub jednej z czterech mniejszości etnicznych). Proponowane scenariusze 2 (scenariusz 2 z zakresu edukacji wielokulturowej – *Lemkowie*) i 3 (scenariusz 3 z zakresu edukacji międzykulturowej – *Ja i Inni*) są propozycją realizacji tego typu zajęć. Zaleca się zachowanie kolejności realizowania celów zawartych w kolejnych scenariuszach.

Scenariusz 1 z zakresu edukacji regionalnej

Temat zajęć: Jestem stąd

Typ placówki: szkoła gimnazjalna, szkoła ponadgimnazjalna

Typ zajęć: zajęcia pozalekcyjne

Czas trwania zajęć: 100 minut

Cele operacyjne: uczeń

- wie, co oznaczają pojęcia: „etnologia”, „etnografia”
- wie, na czym polega praca etnologa i etnografa
- dostrzega różnice i podobieństwa pomiędzy „etnologią” a „etnografią”
- potrafi wymienić co najmniej dwóch polskich etnologów oraz wykazać się wiedzą, czym wślawił się Oskar Kolberg
- zapozna się z biogramem i twórczością Szymona Goneta, zna jego wkład w utrwaleniu (zachowaniu) kultury regionu andrychowskiego
- doskonali się w umiejętności analizy tekstu czytanego
- odczuwa szacunek dla tradycji swojego regionu
- zna pojęcie „gwara” i potrafi powiedzieć kilka słów w swojej gwarze
- dokonuje próby tłumaczenia tekstu gwarowego na język literacki
- podejmuje działania na rzecz zachowania i przekazania śladów z przeszłości regionu
- wzmacnia swoje poczucie tożsamości lokalnej
- potrafi dokonać samooceny i określić obszary wymagające samokształcenia.

Formy pracy:

- indywidualna
- grupowa
- zbiorowa

Metody

- asymilacji wiedzy (opis, dyskusja, praca z książką)
- problemowa (samodzielnego dochodzenia do wiedzy, burza mózgów)
- praktyczna (wytwórcza)

Środki dydaktyczne

- Załącznik 1.1 (wyjaśnienie pojęć „etnologia”, „etnografia”), załącznik 1.2 (informacje na temat Oskara Kolberga), załącznik 1.3 (informacje na temat Szymona Goneta), załącznik 1.4 (gwara), załącznik 1.5 (teksty opowiadań)
- Materiały piśmiennicze i plastyczne

Przebieg zajęć:

1. Przywitanie uczestników spotkania. Zapoznanie uczniów z tematem dzisiejszych zajęć
2. Uczniowie proszeni są o wyrażenie swojego zdania na temat znaczenia słowa „etnologia”, „etnolog”, „etnografia”, „etnograf”. Rozpoczyna się burza mózgów. Nauczyciel zapisuje odpowiedzi na tablicy
3. Nauczyciel podaje poprawne definicje „etnologii” i „etnografii” (załącznik 1.1)
4. Dyskusja na temat przedmiotu zainteresowania etnologii, etnografii celem lepszego zrozumienia nowo poznanych pojęć
5. Nauczyciel wymienia z imienia i nazwiska znanych polskich etnologów: Bronisława Malinowskiego, Oskara Kolberga. Przybliża uczniom postać Oskara Kolberga akcentując jego pomysł aktywacji ludności żyjącej na przełomie wieku XIX i XX w zbieranie materiałów źródłowych dotyczących danego regionu (załącznik 1.2)
6. Nauczyciel pyta dzieci, czy znają jakiegoś badacza żyjącego w latach działalności Oskara Kolberga, który zajmował się zbieraniem materiałów źródłowych dotyczących gminy Andrychów. Uczniowie udzielają odpowiedzi
7. Przybliżenie postaci Szymona Goneta i jego wkładu w utrwaleniu (zachowaniu) kultury regionu andrychowskiego (załącznik 1.3)
8. Zabawa z zagadki. Uczniowie dzielą się na równo liczne grupy. Każda grupa losuje tyle karteczek, ile jest osób w grupie. Zadaniem uczestników zabawy jest próba odgadnięcia, co oznaczają wylosowane słowa

- (załącznik 1.4. A. Słowa gwarowe). Uczniowie odnajdują rozmieszczone w klasie odpowiedzi znajdujące się na wcześniej przygotowanych karteczkach (załącznik 1.4. B. Znaczenie słów gwarowych)
9. Rozmowa na temat słów pojawiających się w zabawie w zagadki. Uczniowie mówią, które słowa sprawiły im trudność, które są używane do dnia dzisiejszego
 10. Przypomnienie znaczenia terminu „gwara”. Zachęcenie uczniów do posługiwania się gwarą na co dzień
 11. Uczniowie dzielą się na grupy. Grupy otrzymują kserokopię opowiadania spisane przez Sz. Goneta, jedna grupa opowiadanie pt. „Chuop i carnoksioźnik”, druga „O córce i ptaku”³ (załącznik 1.5)
 12. Próba głośnego odczytania opowiadania. Rozmowa w grupach na temat treści i zapisu tekstu. Wyjaśnienie przez nauczyciela niejasności
 13. Nauczyciel proponuje uczniom wykonanie zadania: mają dokonać własnego przekładu tekstu zapisanego gwarą na tekst zapisany językiem literackim lub: językiem gwary uczniowskiej, językiem potocznym, mogą również napisać inny tekst zainspirowany tekstem oryginalnym. Uczniowie samodzielnie dokonują wyboru. Niektóre osoby w grupie mogą wykonać dowolną techniką pracę plastyczną nawiązującą do tematu opowiadania
 14. Odczytanie nowo powstałych tekstów. Wybór najciekawszych prac. Wyjście przez nauczyciela z inicjatywą (jeśli nie pojawiłaby się ona ze strony uczniów) zaprezentowania opowiadań młodszym kolegom i koleżankom lub stworzenie w przyszłości książki zawierającej opowiadania z regionu. Prezentacja prac plastycznych
 15. Umieszczenie w szkolnej gazecie prac młodzieży
 16. Podsumowanie zajęć. Zakreślenie obszarów wymagających samokształcenia. Dokonanie samooceny. Uczniowie odpowiadają na pytania:
 - Na dzisiejszej lekcji dowiedziałem się, że...
 - Muszę popracować nad...
 - Dobrze poradziłem sobie z....
 - Najbardziej zapamiętam... itp.
 17. Pożegnanie. Zakończenie zajęć

³ Sz. Gonet: *Gadki z Inwałdu w okolicy Andrychowa*. „Lud”, Tom XX-ROK 1914–1918, Lwów 1919, s. 267–268; 270. Publikacja dostępna w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej (<http://www.sbc.org.pl/dlibra/publication?id=14011>).

Załącznik nr 1.1.⁴ Informacje na temat pojęć „etnologia”, „etnografia”**ETNOGRAFIA**

„Dyscyplina zajmująca się opisem i analizą (często porównawczą) kultur ludzkich oraz ich dziedzin i wytworów w historycznych uwarunkowaniach. Jeżeli przyjąć, że wszelkie uogólnienia teoretyczne w tym zakresie są nieodłączne od opisu i analizy konkretnych zjawisk, to termin etnografia może być używany zamiennie, a nawet zamiast terminu etnologia.

Kryteria rozróżnienia etnografii i etnologii

1. Kryterium związane z systematyzacją nauk

Etymologia omawianych terminów: *ethnos* (gr.) – lud, *graphein* (gr.) - opisywać, *logos* (gr.) – prawo. Stosownie do powyższej etymologii zaliczono etnografię do nauk opisowych, a etnologię do nauk dociekających prawidłowości i związków, by na ich podstawie formułować prawa ogólne). To kryterium zostało odrzucone, ponieważ uogólnienia bez opisu są niemożliwe, a każdy opis mieści w sobie jakieś założenia teoretyczne.

2. Kryterium złożoności przedmiotu badań

Przedmiotem badań etnografii ma być własny (europejski) lud jako formacja historyczna i złożona, przedmiotem zaś etnologii ludy egzotyczne jako mniej złożone. Etnografia pozostaje zatem nauką opisową, zajmującą się niewielkimi grupami kulturowymi w aspekcie historycznym, a etnologia bada porównawczo ludy „niższe”. Rozróżnienie to odrzucono jako europocentryczne.

3. Kryterium przeciwstawiające wyjaśnienia głębokie wyjaśnieniom porównawczym

Zdolność wyjaśniania głębokiego (zwłaszcza historycznego) przypisywano etnografii, etnologii natomiast pozostawiając analizy porównawcze kultur. Okazało się jednak, że wyjaśnianie „w głąb” jest niewystarczające bez uwzględnienia tła porównawczego, a porównywać można także to, co zostało wyjaśnione „w głąb”.

Skutki krytyki kryteriów podziału.

⁴ Informacje zawarte w Załączniku 1.1 pochodzą w całości ze strony Instytutu Etnologii i Antropologii UJ.; J. Burszta: *Etnografia*. <http://www.etnologia.uj.edu.pl/index.php/definicje> (28.11.2012), te z kolei oparte są na publikacji Z. Staszczak (red.): *Słownik etnologiczny: terminy ogólne*. Warszawa – Poznań 1987, PWN.

Mimo podważenia trafności powyższych kryteriów i trudności w przeprowadzeniu uzasadnionych i konsekwentnych rozgraniczeń, termin etnografia jest nadal stosowany we współczesnych naukach o kulturze, choć w innym aspekcie. Otóż etnografia utraciła status odrębnej dyscypliny, traktowana jest natomiast jako wstępna faza etnologii/antropologii bądź jako metodyka naukowego opisu. Tak rozumiana etnografia koncentruje się na gromadzeniu i porządkowaniu materiałów źródłowych, podczas gdy etnologia bada raczej modele zbudowane na podstawie tych materiałów. Wobec tego zadaniem etnografii stało się dawanie całościowego poglądu na kulturę danego ludu i unaocznianie wszystkich jej aspektów. Spory wokół wyodrębnienia etnografii wiążą się z niezakończoną polemiką na temat możliwości wyjaśniania zjawisk kultury i skonstruowania ich ogólnej teorii.

Źródło: Z. Staszczak (red.): *Słownik etnologiczny: terminy ogólne*. Warszawa – Poznań 1987, PWN.

ETNOLOGIA

Wyspecjalizowana teoria kultury

Dyscyplina naukowa mająca za przedmiot badań człowieka jako istotę kulturową w jej wymiarze globalnym oraz w jej wyrazach przestrzennych, zwłaszcza w ramach ugrupowań etnicznych. Współczesna etnologia bardziej akcentuje wielość kultur ludzkich niż kulturę ogólnoludzką uwarunkowaną odrębnością gatunkową człowieka. Stąd nacisk na badanie konkretnych uwarunkowań (historycznych, geograficznych, ekonomicznych) kultury określonej społeczności. Nazwa „etnologia” w znaczeniu dyscypliny uniwersyteckiej pojawiła się w Europie na początku XX wieku i przez znaczną część stulecia była umownym terminem określającym całość „nauk etnologicznych”. W amerykańskiej tradycji naukowej etnologia (i etnografia) stanowi część antropologii kulturowej.

Źródło: Z. Staszczak (red.): *Słownik etnologiczny: terminy ogólne*. Warszawa – Poznań 1987, PWN.

Załącznik 1.2. Biogram Oskara Kolberga

Oskar Kolberg, właśc. Henryk Oskar Kolberg urodził się 22 lutego 1814 roku w Przysusze, a zmarł 3 czerwca 1890 roku w Krakowie – polski etnograf, folklorysta i muzyk, kompozytor. Głównym przedmiotem swojej działalności uczynił szeroko rozumianą etnografię. Zainicjował projekt polegający na usystematyzowaniu według regionów rodzimej kultury ludowej, zakończony

wydaniem monumentalnego dzieła zatytułowanego *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce*⁵. Każdy z tomów dzieła zawiera w sobie następujące elementy:

- Kraj (czyli charakterystykę społeczno-kulturową mieszkańców regionu);
- Zwyczaje (zawodowe i doroczne);
- Obrzędy, pieśni (wraz dokumentacją melodyczną) tańce, wierzenia;
- Dział literatury ustnej (opowieści, legendy, bajki, gadki, anegdoty);
- Zabawy i gry dla dzieci;
- Charakterystyka języka.

Aby móc zrealizować swój plan wydania monumentalnego dzieła dotyczącego regionów Polski, Kolberg zwrócił się w 1865 roku do społeczeństwa na łamach jednego z czasopism o pomoc „Łaskawych współobywateli”. Kolberg pozyskał współpracowników, którzy zbierali materiały (informacje) z danego regionu, uzupełniając specjalnie do tego celu przygotowane kwestionariusze. Całość dzieł zaliczanych do wspomnianego monumentalnego dzieła liczy 80 tomów, dotyczy 26 regionów, a była spisana w 8 językach. Oskar Kolberg stworzył podstawy do rozwoju etnografii jako nauki (zwanej wówczas ludoznawstwem)⁶.

Załącznik 1.3. Biogram Szymona Goneta

Szymon Gonet (ur. 1868 r. w Krakowie – zm. W 1832 r. w Krośnie). Wybitny folklorysta XX wieku, współpracujący od 1896 roku z czasopismem „Lud”. W piśmie tym umieszczał szereg materiałów – odtwarzających właściwości gwar podwawodwickich – dotyczących wierzeń i następujących składników literatury ludowej: podania, zagadka, parodia, anegdota i humoreska. Od 1885 roku Szymon Gonet pełnił funkcję nauczyciela w okolicy Wadowic (Spytkowice, Sułkowice, Inwałd), w późniejszych latach był inspektorem w Przeworsku oraz Krośnie (1913–1928)⁷.

- *Kilka szczegółów z wierzeń ludu z okolicy Andrychowa*, „Lud” 1896, R. 2, s. 62–63, 221–235, 330–334.
- *Rękawka i skały Twardowskiego w Podgórzu*, „Lud” 1897, R. 3, s. 76–77.

⁵ Instytut im. Oskara Kolberga: *Biografia Oskara Kolberga*. <http://www.oskarkolberg.pl/index.php/site/biografia> (28.11.2012).

⁶ J. Burszta: *Chłopskie źródła kultury*. Warszawa 1985, LSW, s. 202–207.

⁷ J. Krzyżanowski (red.): *Słownik folkloru polskiego*. Warszawa 1965, WP, s.124.

- *Język polski w wojsku*, „Lud” 1897, R. 3, s. 78- 81.
- *Szczegóły z gwary ludowej*, „Lud” 1897, R. 3, s. 138–140.
- *Szczegóły z wierzeń ludu*, „Lud” 1897, R. 3, s. 140–142.
- *Strzygonie*, „Lud” 1897, R. 3, s. 154–155.
- *Widowiska w czasie świąt Bożego Narodzenia*, „Lud” 1903, T. 9, s. 19–31.
- *Wstępy do listów wiejskich*, „Lud” 1903, T. 9, s. 188–189.
- *Szczegóły z gwary ludowej (z okolicy Andrychowa)*, „Lud” 1903, T. 9, s. 287–288.
- *Wybór burmistrza w Czchowie*, „Lud” 1903, T. 9, s. 293.
- *Herb szewski*, „Lud” 1903, T. 9, s. 293.
- *Zagadki ludowe (z okolicy Andrychowa)*, „Lud” 1903, T. 9, s. 406–408.
- *Widowiska w czasie świąt Bożego Narodzenia (Sucha, powiat żywiecki)*, „Lud” 1904, T. 10, s. 23–30
- *Przedrzeźnianie pacierza*, „Lud” 1904, T. 10, s. 220.
- *List pisany przez dziewczkę do parobka*, „Lud” 1904, T. 10, s. 337–338.
- *Nazwiska w Inwałdzie koło Andrychowa*, „Lud” 1905, T. 11, s. 69–70.
- *Wierzenie ludu w okolicy Andrychowa*, „Lud” 1905, T. 11, s. 194–195.
- *Polowanie z nagonką*, „Lud” 1908, T. 14, s. 295–297.
- *Litania dla młodych panien*, „Lud” 1908, T. 14, s. 297.
- *Rozmaitości ludoznawcze ze Suchej (powiat Żywiec)*, „Lud” 1908, T. 14, s. 368–370.
- *Kurski pacierz*, „Lud” 1908, T. 14, s. 377–378.
- *Śpiewki z okolic Andrychowa*, „Lud” 1909, T. 15, s. 108–136, 229–247, 340–355.
- *Z Andrychowa (luźne notatki)*, „Lud” 1910, T. 16, s. 79–86.
- *Wierzenia ludowe ze Suchej*, „Lud” 1910, T. 16, s. 86–91.
- *Gadki z Inwałdu w okolicy Andrychowa*, „Lud” 1914–1918, T. 20, s. 267–268, 270.
- *Opowiadania ludowe z okolic Andrychowa*, „MAAE” 1900, T. 4, s. 226–281⁸.

Publikacje „Ludu” z lat 1914–1937 dostępne są w trybie *online* w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej, z lat 1895–1913 dostępne są w trybie *online* w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej.

⁸ Opracowanie własne.

Załącznik 1.4.⁹ Gwara

A. Słowa gwarowe (wymagane jest przygotowanie 30 oddzielnych karteczek – na jednej kartce jedno słowo)

1. weźrok	6. niekwieje	11. gandziara	16. kszyropa	21. kieśnia	26. próżniak
2. bełko	7. scypta	12. zwierciodko	17. legność	22. pśka mu się	27. cudzić
3. iment	8. przekopyrtnąć	13. skirny	18. łyżko	23. domolny	28. konać się
4. karple	9. przekłaśny	14. ryktować	19. klupać	24. oscuda	29. brzyćki
5. krupka	10. zaplotka	15. buchnąć	20. lamentorz	25. zbele	30. trocek

B. Znaczenie słów gwarowych (wymagane jest przygotowanie 30 oddzielnych karteczek – na jednej kartce jedno słowo)

1. wzrok	6. głupstwa	11. niezdara	16. rów	21. kieszeń	26. małe dziecko
2. kałuża	7. kawałek	12. zwierciadło	17. położyć się	22. on kicha	27. rwać za włosy
3. doszczętnie	8. upaść	13. uparty	18. łóżko	23. uprzykrza się	28. sprzeczać się
4. karpie	9. grymaśny	14. przygotować się	19. pukać	24. utrapienie	29. brzydki, zły
5. skrzynka	10. wstążka do włosów	15. uderzyć	20. elementarz	25. szczeble drabiny	30. tasiemka

Scenariusz 2 z zakresu edukacji wielokulturowej – Łemkowie

Prezentowane zajęcia dotyczące kultury Łemków są częścią większego bloku tematycznego: Poznaję mniejszości etniczne zamieszkujące Polskę¹⁰.

Temat zajęć: Temat 1. Łemkowie

⁹ Opracowanie własne na podstawie wymienionych w załączniku 1.3 dzieł Szymona Goneta.

¹⁰ Na innych zajęciach odbywających się w ramach bloku tematycznego uczniowie poznają również kulturę: karaimską, romską i tatarską.

Typ placówki: szkoła gimnazjalna, szkoła ponadgimnazjalna

Typ zajęć: zajęcia pozalekcyjne

Czas trwania zajęć: 100 minut

Cele operacyjne: uczeń

- wie, co oznaczają terminy: „mniejszości narodowe” i „mniejszości etniczne”
- zna różnicę pomiędzy terminami: „mniejszości narodowe”, „mniejszości etniczne”
- zna etymologię nazwy „Łemko”, „Łemkowszczyzna”
- potrafi na mapie Polski wskazać w przybliżeniu miejsca:
 - skąd przybyli Łemkowie na terytorium Polski?
 - na jakim terytorium (obszarze) żyli Łemkowie przed 1947 rokiem?
 - na jakie terytorium (obszar) zostali przesiedleni Łemkowie w wyniku „Akcji Wisła?”
 - gdzie (na jakim obszarze kraju) mieszkają obecnie Łemkowie?
- ma wiedzę na temat codziennego życia Łemków na terenie Polski przed 1947 rokiem
- zdaje sobie sprawę z wpływu „Akcji Wisła” z 1947 roku na życie Łemków
- zna brzmienie języka łemkowskiego
- potrafi rozróżnić spośród innych rodzajów budynków mieszkalnych łemkowską „chyzę”
- zna i nazywa poszczególne części łemkowskiego domu oraz określa ich przeznaczenie
- zna najbardziej charakterystyczne czynności dawnych Łemków
- wie, jaką religię wyznawali i wyznają Łemkowie
- wykona – z materiałów dostarczonych mu przez nauczyciela, z notatek sporządzonych na zajęciach oraz z informacji pochodzących z siebie wiadomych źródeł (literatura, Internet, prasa itp.) – pracę domową na temat stroju ludowego Łemków
- rozwija potrzebę poszerzenia swojej wiedzy z zakresu życia Łemków oraz innych grup etnicznych zamieszkujących Polskę
- rozwija swoją tolerancję wobec różnic istniejących między ludźmi, a wynikających z: fizyczności człowieka, jego odmienności kulturowej oraz różnic światopoglądowych
- umie dokonać samooceny i wskazać obszary tematyczne wymagające samokształcenia

Formy pracy:

- indywidualna
- grupowa
- zbiorowa

Metody

- asymilacji wiedzy (opis, dyskusja, praca z książką)
- problemowa (samodzielnego dochodzenia do wiedzy, burza mózgów)
- praktyczna

Środki dydaktyczne

- słowniki (np. etnologiczne, socjologiczne), encyklopedie zawierające hasło: „mniejszości”, „mniejszości narodowe”, „mniejszości etniczne”
- karteczki samoprzylepne, materiały piśmiennicze
- odtwarzacz płyt CD, płyta z nagraniem tekstem CD1 (tekst: załącznik 2.1), CD2 (tekst: załącznik 2.2)
- pytania do zagadek (załącznik 2.3)
- mapa Polski, wskaźnik do mapy,
- odtwarzacz płyt DVD – Fragment filmu *W Nowicy na końcu świata* w reżyserii Nataszy Ziółkowskiej-Kurczuk¹¹ lub komputer z dostępem do Internetu (zastępczo: fragment występów ludowych zespołów łemkowskich, ilustracje łemkowskich chyż)
- plan chyży (załącznik 2.4)

Przebieg zajęć

1. Powitanie. Zapoznanie uczniów z tematem zajęć
2. Nauczyciel rozdaje małe karteczki uczniom i prosi ich, aby w paru zdaniach zanotowali, co ich zdaniem oznacza termin „mniejszość w państwie”, „mniejszość narodowa”, „mniejszość etniczna”. Odczytanie zadania przez chętnych uczestników zajęć. Swobodna wypowiedź dzieci na ten temat.
3. Uczniowie dzielą się na grupy. Każda z grup dostaje słowniki, encyklopedie itp. Jedne grupy poszukują hasła: „mniejszości narodowe”, inne grupy poszukują hasła: „mniejszości etniczne”, „mniejszość”. Wybrane

¹¹ N. Ziółkowska-Kurczyk (reż): *W Nowicy na końcu świata*. 2009. <https://www.youtube.com/watch?v=KACKwXHIWHs> (22.11.2012).

- (lub chętne) osoby odczytują na głos definicje. Swobodna rozmowa uczniów i nauczyciela na temat nowo poznanych terminów. Poszukiwanie różnic pomiędzy terminami. Dyskusja
4. Nauczyciel odtwarza płytę CD1 i prosi uczniów o robienie notatek w czasie słuchania. Krótkie swobodne wypowiedzi dzieci na temat informacji zawartych na CD1
 5. Nauczyciel prosi uczniów o wskazanie na mapie Polski ważnych terenów w historii Łemków. Uczniowie dzięki usłyszczonym informacjom wskazują te miejsca i odpowiadają na pytania:
 - a. Wskaż, skąd przybyli Łemkowie na terytorium Polski, powiedz, skąd pochodzi nazwa „Łemko”?
 - b. Wskaż terytorium, na którym żyli Łemkowie przed 1947 rokiem, jak to terytorium się nazywa?
 - c. Pokaż na mapie, na jakie terytorium (obszar) zostali przesiedleni Łemkowie w wyniku „Akcji Wisła?”, jakie były konsekwencje tej akcji dla Łemków?
 - d. Gdzie (na jakim obszarze kraju) mieszkają obecnie Łemkowie w Polsce? Przewiduje się w tym czasie wystąpienie dyskusji, w momencie ustalania odpowiedzi na pytania.
 6. Nauczyciel włącza CD2¹², uczniowie mogą w czasie słuchania robić notatki
 7. Uczniowie dzielą się na 4 drużyny celem przeprowadzenia „zabawy w zagadki”. Nauczyciel odczytuje pytanie, a uczniowie konsultują w grupach odpowiedź i odpowiadają na forum klasy („kto pierwszy, ten dostaje 1 punkt”) (załącznik 2.3). Podliczenie punktów, ogłoszenie wyników
 8. Nauczyciel włącza fragment filmu *W Nowicy na końcu świata* uczniowie zapoznają się z brzmieniem języka łemkowskiego (min 3.13–5.13 filmu) oraz charakterystycznym budownictwem łemkowskim (np. do 3.13 min filmu). Swobodna rozmowa uczniów na temat filmu

¹² Zaleca się, aby nauczyciel przygotował pokaz slajdów obrazujących informacje zawarte w CD2. Archiwalne fotografie można pozyskać np. w Narodowym Archiwum Cyfrowym. Fotografie związane z maziarzami, osobami wyrabiającymi dziegieć można znaleźć na stronie internetowej: T. Zajac: *Rzemieślnicy Beskidu Niskiego. Dziegielczar – Roman Penkala*. <http://www.beskid-niski.pl/index.php?pos=/ludzie/penkala> (23.11.2012); R. Huk: *Rzemieślnicy Beskidu Niskiego*. http://www.stowpogranicza.ropa.iap.pl/index.html?id=72375&lang_id=PL (23.11.2012) oraz np. w publikacji T. Zajac: *Rzemieślnicy Beskidu Niskiego*. Gorlice 2007, Wydawnictwo Stowarzyszenia Pogranicza.

9. Uczniowie zapoznają się z planem budowy domu mieszkalnego Łemków – chyżą (załącznik 2.5). Rozmowa na temat funkcjonalności chyży
10. Uczniowie mają za zadanie domowe zapoznanie się we własnym zakresie z strojem ludowym Łemków. Nauczyciel udostępnia chętnym dzieciom potrzebne materiały¹³ i źródła, gdzie można zdobyć informacje na ten temat (załącznik 2.4)
11. Podsumowanie zajęć. Wyznaczenie obszarów wymagających dalszego pogłębiania wiedzy. Uczniowie powinni dokonać samooceny; odpowiedzieć na pytania:
 - Na dzisiejszych zajęciach najbardziej podobało mi się...
 - Dzisiaj nauczyłem się, że...
 - Muszę popracować nad...
 - Całkiem dobrze poradziłem sobie z...
 - Pożegnanie. Zakończenie zajęć.

Załącznik 2.1. Informacje na temat Łemków i Łemkowszczyzny

Łemkowszczyzna – to potoczna nazwa obszaru zamieszkiwanego przez grupę etniczną – Łemków. ŁEMKOWIE zamieszkiwali do 1947 roku cały Beskid Niski, bieszczadzką dolinę Osławy na wschodzie i Beskid Sądecki po dolinę Popradu na zachodzie. Był to obszar o powierzchni 3 tys. km², obejmujący 170 wsi. Istniało na tym terenie kilka enklaw polskich. Nie ma jednego stanowiska uczonych w sprawie tego, skąd Łemkowie przybyli na ziemię Polskie. Ukraińscy badacze¹⁴ uważają, że Łemkowie wywodzą się z Rusi Kijowskiej. Zdaniem polskich uczonych¹⁵ Łemkowie jako grupa etniczna są rezultatem nałożenia się na istniejące od XIII wieku osadnictwo polskie napływających falowo osadników wołosko-ruskich. Związane to było z wędrowkami ludów pasterskich pochodzących z Bałkanów. Zupełnie odmienną próbę swojej etno-

¹³ Kserokopie wybranych fragmentów książek o Łemkach, np. J. Nowak: *Zaginiony świat? Nazywają ich Łemkami*. Kraków 2000, „Universitas”.

¹⁴ B. Strumiński'kyj: *Łemkiwszczyzna. Zemla-ludy-istorija-kultura*. Nowy York 1988; J. Tarnowycz: *Ilustrowana istorija Łemkiwszczyzny*. Lwów 1936; M. Hruszewski'kyj: *Istorija Ukrajiny-Rusy*. Lwów 1905. Podaję za: J. Nowak: *Zaginiony świat? Nazywają ich Łemkami*. cyt. wyd., s. 64

¹⁵ R. Reinfuss: *Łemkowie jako grupa etnograficzna*. Lublin 1948; J. Czajkowski: *Łemkowie w kulturze i historii Karpat*. Rzeszów 1992; K. Dobrowolski: *Migracje wołoskie*. Lwów 1936. Podaję za: J. Nowak: *Zaginiony świat? Nazywają ich Łemkami*. cyt. wyd., s. 64.

genezy zaproponowali Łemkowie. Swoich korzeni szukają w historii plemienia Białochorwatów. Biali Chorwaci to plemię żyjące w Karpatach już w V wieku n.e. W wieku VII większa część tego plemienia przesiedliła się na Bałkany. Ci, którzy pozostali, zostali podbici przez Ruś Kijowską i zaczęli się nazywać Rusini (Rusnacy), zachowując przy tym swoją odrębność językową i kulturalną¹⁶. Łemkowie żyli sobie bezpiecznie i spokojnie na swoich terenach aż do 1947 roku, kiedy to miała miejsce „Akcja Wisła”. „Akcja Wisła” rozpoczęta 28 kwietnia 1947 roku miała charakter militarny o zasięgu międzynarodowym. Wymierzona była w struktury Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów. Miała na celu likwidację ukraińskiego podziemia i dokonanie przesiedlenia wybranych grup ludnościowych (podejrzanych o współpracę z ww. organizacjami ukraińskimi), m.in. Ukraińców i Łemków, jak również rodzin mieszanych polsko-ukraińskich. Przesiedlano ludność głównie z terenów Polski południowo-wschodniej na Ziemię Odzyskane (Ziemię Zachodnie). Akcja miała zostać zakończona w momencie całkowitego wysiedlenia i likwidacji ukraińskiego podziemia. Ludność była zmuszona do opuszczenia swego miejsca zamieszkania i pobawiono ją możliwości wyboru nowego miejsca pobytu¹⁷. Deportowana ludność nie miała możliwości rekonstrukcji lokalnych wspólnot, ponieważ zostali oni rozproszeni po całych Ziemiach Zachodnich. Zasiedlali oni opuszczone, jeszcze wolne domy – często będące w złej lokalizacji i stanie technicznym. Dodatkowo, w wyniku działań propagandowych, mieszkańcy ziem zachodnich traktowali nowo przesiedloną łemkowską ludność jak bandytów. Powrót na ojcowiznę był skutecznie utrudniany przez władzę, w pierwszych 2–3 latach po Akcji praktycznie niemożliwy (groziło to więzieniem). Ludność zaczęła stopniowo powracać dopiero po 10 latach od rozpoczęcia przesiedleń, po roku 1956. Łemkowie często nie mogli wrócić do swoich domów, były one albo już rozebrane i zniszczone, albo zamieszkałe przez Polaków. Ci, co wracali, a nie mieli już swoich domów – budowali je na nowo lub odkupywali swoje dawne domy od nowych właścicieli¹⁸. Migracje związane z omawianą „Akcją Wisła” wpłynęły na radykalną zmianę życia wielu pokoleń Łemków; skutki przesiedleń będą jeszcze bardzo długo widoczne¹⁹. Pretekstem do stworzenia nazwy Łemko było słowo *Lem* (*ale, tyl-*

¹⁶ J. Nowak: *Zaginiony świat? Nazywają ich Łemkami*. cyt. wyd., s. 65.

¹⁷ S. Dudra: *Łemkowie. Deportacja i osadnictwo ludności łemkowskiej na Środkowym Nadodrzu w latach 1947–1960*. Głogów 1998, Wydano nakładem autora, s. 31.

¹⁸ J. Nowak: *Zaginiony świat? Nazywają ich Łemkami*. cyt. wyd., s. 89–90.

¹⁹ Tamże, s. 79.

ko), które bywało nadużywane w mowie przez ludność zamieszkującą teren późniejszej Łemkowszczyzny.

Załącznik 2.2. Życie dawnych Łemków

Głównym źródłem utrzymania dawnych Łemków, wynikającym z ukształtowania terenów przez nich zamieszkiwanych, było pasterstwo i rolnictwo. Łemkowie sadzili ziemniaki (zwane „bandurky”, „kopery”), zboże, rzepę, bób, groch, kapustę. W ogródkach zwanych „zahradkami” gospodynie hodowały jarzyny. Łemkowie chowali bydło, kozy i owce. Życie Łemków wyznaczały zmieniające się pory roku i rok liturgiczny. W większości przypadków byli oni wyznania prawosławnego i greckokatolickiego, co niedzielę udawali się na nabożeństwo do swoich ukochanych cerkwi. Większość czasu zajmowała Łemkom praca w polu i gospodarstwie. Kobiety uprawiały len, z którego tkwały zimną płótna w kilku gatunkach. Innych ważnym źródłem dochodu Łemków był las, który traktowali z wielkim pietyzmem. Kobiety zbierały w nim jagody i grzyby, które sprzedawały w mieście. Mężczyźni zajmowali się ścinaniem i obrabianiem drzewa. Łemkowie potrafili pędzić smołę do smarowania wozów, którą później tzw. maziarze, specjalnie do tego celu przystosowanymi wozami, rozwozili i sprzedawali po okolicznych wsiach. Najsłynniejsi maziarze pochodzili z wsi Łosie. Z brzeziny i jodłowych smolaków wytapiano dziegieć, który był bardzo popularnym lekiem stosowanym w medycynie ludowej. Do tej pory zachowała się tradycja wyrabiania dziegiu w miejscowości Bielanka. W niektórej części Łemkowszczyzny ludność zajmowała się wyrobem drobnych przedmiotów codziennego użytku z drewna, takich jak łyżki, maselniczki, wałki do ciasta, tłuczki do ubijania mięsa i ziemniaków itp. Do tej pory w miejscowościach Beskidu Niskiego Nowicy, Kunkowej, Leszczynach zachowała się ta tradycja: mieszkańcy na tradycyjnych ręcznych tokarkach wyrabiają znane w całej okolicy łyżki²⁰. Język, jakim posługują się Łemkowie ma wiele elementów języka ukraińskiego, zawiera również zapożyczenia słowackie i polskie. Główną cechą tego języka jest stały akcent na drugiej głosce od końca²¹.

²⁰ R. Reinfuss: *Śladami Łemków*. Warszawa 1990, Wydawnictwo PTTK Kraj, s. 28–37.

²¹ J. Nowak: *Zaginiony świat? Nazywają ich Łemkami*. cyt. wyd., s. 109–110.

Załącznik 2.3. Zagadki

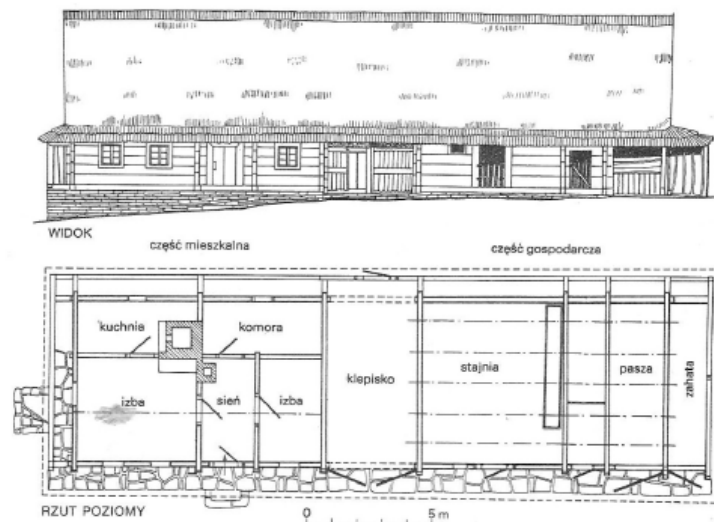
- Co było głównym źródłem utrzymania Łemków?
- Jaką rolę w życiu Łemków odgrywał las?
- Kto to jest maziarz?
- Co to jest dziegieć? I jaka miejscowość słynie z jej produkcji?
- Czym przede wszystkim zajmowały się Łemkinie?
- Czym charakteryzuje się język łemkowski?

Załącznik 2.4. Wykaz wybranych źródeł internetowych dotyczących łemkowskiego stroju ludowego

- W. Maksimovich. *Lemko*. <http://www.lemko.org/books/index.html> (25.11.2012).
- *Łemkowie i Łemkowszczyzna*. <http://www.beskid-niski.pl/index.php?pos=/lemkowie/kultura> (25.11.2012).
- *Gimnazjum w Uściu Gorlickim, Skarbiec Łemkowszczyzny. Strój*. http://www.skarbieclemkowszczyzny.neostrada.pl/05s_kultura.htm.
- *Łemkowie jako mniejszość etniczna*. http://www.mojasocjologia.pl/articles.php?article_id=131.

Załącznik 2.5. Plan chyży

Rysunek 1. Zagroda łemkowska z końca XIX wieku z Komańczy

Źródło: I. Tłoczek: *Dom mieszkalny na polskiej wsi*. Warszawa 1985, PWN, s. 60.

Scenariusz 3 z zakresu edukacji międzykulturowej – Ja i Inni

Scenariusz 3 może stanowić wprowadzenie do kolejnych zajęć – *Poznaję kulturę Tatarów mieszkających w Polsce* – należących do większego bloku tematycznego: *Poznaję mniejszości etniczne zamieszkujące w Polsce*²².

Temat zajęć: Ja i Inni. Nauka tolerancji wobec Innego²³

Typ placówki: szkoła gimnazjalna, szkoła ponadgimnazjalna

Typ zajęć: zajęcia pozalekcyjne

Czas trwania zajęć: 100 minut

Cele operacyjne: uczeń

- wie, czym jest tolerancja i nietolerancja
- potrafi odróżnić tolerancję od nietolerancji
- zdaje sobie sprawę z granic tolerancji
- zna znaczenie słowa „ekstremista”, „fanatyk”
- zna podstawowe informacje na temat islamu, potrafi wskazać cechy różniące i łączące chrześcijan i muzułmanów
- poszerza swe umiejętności w zakresie: komunikacji z innymi uczniami (zarówno w zakresie komunikacji werbalnej, jak i niewerbalnej) i dialogu
- z przekonaniem uważa, że ludzie są ważni, bez względu na płeć, pochodzenie, wyznanie, przekonania itp.
- czerpie przyjemność z pracy grupowej w klasie, co wpływa na jego szacunek i tolerancję w zakresie poglądów innych uczniów
- rozwija potrzebę poszerzenia swojej wiedzy z zakresu życia wyznawców islamu oraz innych grup mniejszościowych w Polsce
- doświadcza poczucia sukcesu i dowartościowania wynikającego z aktywnego uczestnictwa w zajęciach.

Formy pracy:

- indywidualna
- grupowa
- zbiorowa

²² Por. scenariusz 2 zawarty w niniejszej pracy.

²³ Por. T. Lewowicki, J. Suchodolska (red.): *Dzieci w procesie kształtowania postaw kulturowych. Przewodnik po ścieżkach edukacji regionalnej wielo- i międzykulturowej. Materiały dla nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych*. Katowice – Cieszyn – Warszawa – Kraków 2011, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 142.

Metody

- podająca
- problemowa
- waloryzacyjna: ekspresja ruchowa
- praktyczna (drama, zabawy inscenizacyjne)

Środki dydaktyczne

- encyklopedie, leksykony i słowniki zawierające hasło „tolerancja,” „fanatyzm,” „ekstremizm”
- załącznik 3.1 (informacje na temat islamu); załącznik 3.2 (tekst ukazujący cechy łączące chrześcijaństwo i islam); załącznik 3.3 (rozszypanka wyrazowa potrzebna do wykonania zadania z załącznika 2); załącznik 3.4 (rozszypanka wyrazowa)
- przybory plastyczne, np.: farby, kredki, blok rysunkowy, pędzle, kubeczki na wodę, pastele

Przebieg zajęć

1. Powitanie, przypomnienie tematu ostatnich zajęć, zapoznanie uczniów z dzisiejszym tematem spotkania
2. Swobodne wypowiedzi dzieci na temat: „Co, Twoim zdaniem, oznacza pojęcie »tolerancja«?”
3. Podział uczniów na grupy. Każda z grup otrzymuje pomoce dydaktyczne: słowniki, encyklopedie, odnajduje hasło „tolerancja”. Wybrany przez grupę przedstawiciel odczytuje hasło. Dyskusja
4. Próba odpowiedzi na pytanie, czym jest „nietolerancja”
5. Przypomnienie przez młodzież, jakiego wyznania są w większości Łemkowie. Rozmowa na temat innych znanych przez dzieci wyznań chrześcijańskich i niechrześcijańskich. Wypisanie ich na tablicy
6. Nauczyciel zadaje dzieciom pytanie: „Co wiecie na temat islamu i jego wyznawców?”. Swobodne wypowiedzi młodzieży na ten temat
7. Rozmowa na temat ekstremizmu i fanatyzmu religijnego. Odszukanie hasła „ekstremizm” i „fanatyzm” w słownikach i encyklopedii. Zrozumienie pojęcia i zwrócenie uwagi nauczyciela, iż wśród wyznawców wielu religii spotykamy się (lub spotykaliśmy się w przeszłości) z przypadkami fanatyzmu i ekstremizmu. Rozmowa na temat granicy tolerancji
8. Pogadanka nauczyciela na temat religii wyznawanej przez muzułmanów (załącznik 3.1)

9. Dzieci w grupach otrzymują zadanie: mają uzupełnić tekst porównujący religię chrześcijańską z islamem (załącznik 3.2) wyrazami znajdującymi się rozsypance wyrazowej (załącznik 3.3)
10. Wypowiedzi uczniów na temat cech łączących i dzielących muzułmanów i chrześcijan
11. Dzieci indywidualnie rozwiązują zadanie polegające na zakreśleniu w podanej tabeli (załącznik 4) słów kojarzących się im z nietolerancją
12. Zabawy inscenizacyjne i dramowe. Uczniowie mają zaprezentować (za pomocą ruchu) następujące zdarzenia:
 - Jeden z uczniów w klasie nie korzysta z telewizji i Internetu (z przyczyn światopoglądowych), niektórzy uczniowie śmieją się z niego i uważają go za dziwaka. Przekonaj ich, że takie zachowanie jest niewłaściwe
 - Do waszej klasy przyszedł nowy kolega – Rom, nikt nie chce się z nim zaprzyjaźnić i usiąść z nim w jednej ławce. Przekonaj innych w klasie, że należy go traktować tak samo, jak inne dzieci
 - W waszej klasie jest osoba wyznająca islam, która nie chce uczestniczyć na zajęciach religii w szkole. Część uczniów wytyka ją palcami, szykanuje go i poniża. Przekonaj grupę, iż ma prawo nie uczestniczyć w tych zajęciach i nie powinien z tego powodu mieć żadnych przykrości
13. Wspólna analiza odegranych scenek. Wskazanie postaw tolerancyjnych i nietolerancyjnych
14. Praca plastyczna – wykonana dowolną techniką – na temat: Ja i islam
15. Dyskusja na temat wykonanych prac. Rozmowa na temat ważności nauki tolerancji w zachowaniu pokoju na świecie
16. Podsumowanie zajęć, zwerbalizowanie wniosków, obszarów wymagających dalszego pogłębiania wiedzy
17. Nauczyciel informuje uczniów, iż w Polsce mieszkają również muzułmanie, a kolejną mniejszością etniczną, którą poznają uczniowie na następnych zajęciach, będą Tatarzy, którzy są wyznawcami islamu
18. Zakończenie zajęć. Pożegnanie

Załącznik 3.1. Informacje na temat islamu i jego wyznawców

„Islam to uniwersalna (światowa) religia uznająca wiarę w jednego Boga, objawiona arabskiemu prorokowi Mahometowi przez jednego Boga – Allaha”²⁴. Muzułmanie, to wyznawcy islamu.

„Bazując na językowym pochodzeniu, arabskie słowo „islam” oznacza osiągać pokój z Bogiem, pokój z samym sobą i wszystkimi stworzeniami Bożymi przez posłuszeństwo Bogu i oddanie się Jego opiece.

Islam nie jest nową religią, lecz ostateczną kulminacją i dopełnieniem tej samej podstawowej wiary, którą Bóg objawił przez wszystkich swych proroków wszystkim ludziom. Dla 20% populacji światowej islam jest nie tylko osobistą religią, ale i sposobem życia. Ponad miliard ludzi wszystkich ras, narodowości i kultur na całym globie, to muzulmanie, od pól ryżowych w Indonezji po pustynie w sercu Afryki, od drapaczy chmur w Nowym Jorku po namioty Beduinów w Arabii.

Tylko 18% muzulmanów żyje w świecie arabskim; 20% z nich na terytorium Subsaharyjskiej Afryki. Największa społeczność muzulmańska znajduje się w Indonezji. Duże rejony Azji zamieszkałe są przez muzulmanów, a ważne mniejszości można znaleźć w krajach centralnej Azji, Indiach, Chinach, Północnej i Południowej Ameryce, Wschodniej i Zachodniej Europie.

Muzułmanie wierzą w Jedyne, Litościwego Boga Jedynego Stwórcę, Opiekuna Wszechświata; w Aniołów stworzonych przez Niego; w Proroków, przez których płynęły Jego słowa. Jezus Chrystus według islamu jest jednym z proroków.

Koran jest świętą księgą muzulmanów i stanowi podstawowe źródło wiary i praktyki każdego muzulmanina.

Czy islam jest tolerancyjny wobec innych religii? Tak - stanowisko islamu jest jednoznaczne.

„*Nie ma przymusu w religii*” (Koran 2:256). Ochrona praw niemuzulmanów do wiary jest istotną częścią prawa islamskiego. W świecie islamskim kwitną społeczności niemuzulmańskie i ich świątynie religijne. Historia przytacza wiele przykładów tolerancji muzulmanów względem innych wyznań. Islam jest często niezrozumiany, a nawet w pewnych rejonach świata może wydawać się egzotyczny. Może dlatego, że religia przestała dominować w codziennym życiu zachodnich społeczeństw. Islam jest całym życiem muzul-

²⁴ Encyklopedia PWN: *Islam*. <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3915558/islam.html> (21.11.2012).

manów i nie widzą oni żadnego podziału między tym, co świeckie, a tym, co religijne.

Przez pewien czas islam uważany był za jakąś „wschodnią” religię, lecz wraz ze wzrostem liczby muzułmanów żyjących na zachodzie islam utożsamiany jest z wiarą globalną. Muzułmanie nie są już uważani za obcych ze swymi „niezwykłymi” praktykami, lecz są postrzegani jako elementy zachodniej mozaiki kulturowej. W wielu przypadkach islam nie jest widziany jako tylko akceptowalna religia, ale jako pożądana droga życiowa.

Pięć głównych filarów islamu to:

1. Nie ma Boga poza Allahem i Muhammad jest Wysłannikiem Boga”

Ta deklaracja wiary nazywa się *szahada* i jest to prosta formuła, którą powtarzają wszyscy wierzący. Znaczeniem tych słów jest wiara, że jedynym celem życia jest usługiwanie i posłuszeństwo Bogu

2. *Salat*, czyli modlitwa

Salat, to nazwa obowiązkowych modlitw, odmawianych pięć razy dziennie, będących bezpośrednim połączeniem wiernego z Bogiem. W islamie nie ma żadnego hierarchicznego autorytetu ani kapłanów. Modlitwy prowadzone są przez uczoną osobę znającą Koran, zazwyczaj wybieraną przez zgromadzenie. Modlitwę odmawia się o świcie, w południe, późnym popołudniem, o zachodzie i po zmroku. Tak więc modlitwy określają rytm całego dnia. Te pięć nakazanych modlitw zawiera wersety z Koranu wypowiedane w jęz. arabskim, czyli w języku Objawienia. Osobiste prośby można składać w każdym języku i o każdej porze. Mimo że preferowane jest, by modlić się razem z innymi w meczecie, muzułmanie mogą to robić prawie wszędzie, np. w polu, fabryce, biurze czy na uniwersytecie. Często przybyszów odwiedzających świat muzułmański uderza centralne znaczenie modlitw w życiu codziennym

3. *Zakat*, czyli finansowy obowiązek muzułmanina

Można to słowo przetłumaczyć jako „Ochotnicza dobroczynność” i ma ono szersze znaczenie. Prorok powiedział:

„*Nawet spotkanie swego brata z uśmiechem na twarzy jest aktem dobroci*”

Prorok powiedział też:

„*Dobroczynność jest obowiązkiem każdego muzułmanina*”

Został zapytany: „*Co, jeśli ktoś nie ma nic?*”

Prorok odrzekł: „*Powinien zacząć pracować własnymi rękoma na swój zarobek, a potem oddać coś z tego potrzebującym*”

Wtedy przyjaciele Proroka zapytali: „*A co, jeśli nie może pracować*”

Prorok powiedział: „*Powinien zatem pomóc biednym i potrzebującym*”

Przyjaciele nadal pytali: „*Co, jeśli nie może zrobić nawet tego?*”

Prorok odrzekł: „*Powinien nalegać, by inni czynili dobro*”

Ci odpowiedzieli: „*Co, jeśli tego też nie może zrobić?*”

Prorok odpowiedział im: „*Powinien więc sprawdzić, czy sam nie czyni zła. To też jest aktem dobroci*”

4. *Saum*, czyli post

Każdego roku w miesiącu ramadan wszyscy muzułmanie od wschodu do zachodu słońca powstrzymują się od jedzenia, picia i stosunków seksualnych. Ci, którzy są chorzy, starzy lub podróżują, kobiety w czasie menstruacji, ciąży lub karmienia mogą złamać post i nadrobić go taką samą ilością, gdy będą zdrowi i zdolni do tego. Dzieci zaczynają pościć (oraz odprawiać modlitwy) w okresie pokwitania, chociaż wiele z nich zaczyna wcześniej.

5. *Hadżdż*, czyli pielgrzymka

Pielgrzymka do Mekki (*Hadżdż*) jest obowiązkiem tylko tych, którym pozwala na to sytuacja finansowa i zdrowie. Niemniej jednak ponad 2 miliony ludzi ze wszystkich stron świata odwiedza Mekkę każdego roku. Pielgrzymka daje unikalną szansę spotkania wielu narodów w jednym miejscu. Pielgrzymi noszą specjalne okrycia, proste szaty, które nie pokazują pochodzenia klasowego i kulturowego, aby wszyscy stali się równi wobec Boga²⁵.

Załącznik 3.2. Co nas łączy – uzupełnij tekst dotyczący chrześcijaństwa i islamu

- Chrześcijanie i muzułmanie wyznają wiarę w jednego Boga. U muzułmanów Bóg nazywa się..., u chrześcijan...
- Zarówno religia chrześcijańska, jak i islam mają swoje święte księgi. Są to:... i...
- U chrześcijan okres w roku liturgicznym, w którym pościmy, powstrzymujemy się od zabaw, wystawnych uczt nazywa się...; u muzułmanów okres postu nazywa się... jest on również nazywany... (nazwa ta pochodzi od miesiąca, w którym post się odbywa).
- Zarówno religia chrześcijańska, jak i islam są religiami z założenia...
- Chrześcijanie pielgrzymują do świętych dla nich miejsc, np. do..., muzułmanie również pielgrzymują do świętych dla siebie miejsc, np. do...

²⁵ Muzułmańskie Stowarzyszenie Kształtowania Kulturalnego w RP: *Odkryj Islam*. www.muzulmanie.pl (21.11.2012).

Załącznik 3.3. Rozsypanka wyrazowa

Bóg	Biblia	Saum	Koran
Ramadan, Wielki Post	Allah	tolerancyjnymi	Częstochowy, Mekki

Załącznik 3.4. Nietolerancja – wykreślanka

UŚMIECH	ZAWIŚĆ	BRAK PRZEBACZENIA	PRZYJAŻŃ
WYŚMIEWANIE	ZROZUMIENIE	OBWINIANIE	NIEPRZYCHYLNOŚĆ
SZACUNEK	ZŁOŚĆ	WSPÓŁPRACA	UPRZEDZENIE
WROGOŚĆ	GNIEW	EMPATIA	NIERÓWNOŚĆ

Bibliografia

- Burszta J.: *Chłopskie źródła kultury*. Warszawa 1985, LSW.
- Czajkowski J.: *Lemkowie w kulturze i historii Karpat*. Rzeszów 1992.
- Dudra S.: *Lemkowie. Deportacja i osadnictwo ludności lemkońskiej na Środkowym Nadodrzu w latach 1947–1960*. Głogów 1998, Wydano nakładem autora.
- Gonet Sz.: *Gadki z Inwałdu w okolicy Andrychowa*. „Lud”, Tom XX-ROK 1914–1918, Lwów 1919, s. 267–268; 270. Publikacja dostępna w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/publication?id=14011>.
- Hruszews'kyj M.: *Istorija Ukrajiny-Rusy*. Lwów 1905. http://www.stowpogranicza.ropa.iap.pl/index.html?id=72375&lang_id=PL (23.11.2012).
- Krzyżanowski J. (red.): *Słownik folkloru polskiego*. Warszawa 1965, WP.
- Lewowicki T., Suchodolska J. (red.): *Dzieci w procesie kształtowania postaw kulturowych. Przewodnik po ścieżkach edukacji regionalnej wielo- i międzykulturowej. Materiały dla nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych*. Katowice – Cieszyn – Warszawa – Kraków 2011, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Muzułmańskie Stowarzyszenie Kształtowania Kulturalnego w RP: *Odkryj islam*. www.muzulmanie.pl (21.11.2012).
- Nowak J.: *Zaginiony świat? Nazywają ich Lemkami*. Kraków 2000, „Universitas”.

- Reinfuss R.: *Lemkowie jako grupa etnograficzna*. Lublin 1948.
- Reinfuss R.: *Śladami Łemków*. Warszawa 1990, PTTK Kraj.
- Staszczak Z. (red.): *Słownik etnologiczny: terminy ogólne*. Warszawa – Poznań 1987, PWN.
- Strumiński B.: *Łemkowszczyzna. Ziemia – ludzie – historia – kultura*. Nowy York 1988.
- Tarnowicz J.: *Ilustrowana historia Łemkowszczyzny*. Lwów 1936.
- Tłoczek I.: *Dom mieszkalny na polskiej wsi*. Warszawa 1985, PWN.
- Zajac T.: *Rzemieślnicy Beskidu Niskiego. Dziegiarz – Roman Penkala*. <http://www.beskid-niski.pl/index.php?pos=/ludzie/penkala> (23.11.2012).
- Zajac T.: *Rzemieślnicy Beskidu Niskiego*. Gorlice 2007, Wydawnictwo Stowarzyszenia Pogranicza.
- Ziółkowska-Kurczyk N. (reż): *W Nowicy na końcu świata*. 2009. <https://www.youtube.com/watch?v=KACKwXHIWHs> (22.11.2012).

**'I in the multicultural world'.
Scenarios of extracurricular classes
in regional, multi- and intercultural education**

Summary

In the article the authoress presents three scenarios of her own idea in the regional multi- and intercultural education. The classes proposed are meant to be conducted during additional hours, and are directed to the young people from the district of Andrychów (małopolska province, the area of Wadowice). In 2012 she had begun the research in the field of additional classes, which were held in the district of Andrychów for the gymnasial and high school students with special educational needs. The preliminary results of the research show that some of the schools realize the elements of regional education during "History Classes", "History Club", but the classes in multi- and intercultural education are not conducted. It seems that creating the cycle of scenarios in the field of multi- and intercultural education has been justified; and not only should these classes be held during additional school hours, which primary subject is history, but also during classes and clubs which allow students to gain the knowledge, attitudes and skills arising from the realization of the aims of multi- and intercultural education. Such classes should be introduced in the nearest future and the authoress hopes that her sce-

narios will become an inspiration for creating them on the teachers' students' or parents' (guardians') initiative.

Key words: authorial programme 'I in the multicultural world', extracurricular classes, regional education, multi- and intercultural education

Translated by Anna Kopczyńska